

Сабақтың тақырыбы: «Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы»

Дайындаған: жоғары біліктілік санатты арнайы құқықтық пәндер оқытушысы,
Заң ғылымдарының магистрі Хабибуллина Д.Т.

Бүгінгі сабақта: «Қылмыстық құқық» ұғымымен және жүйесімен, «қылмыс» және «қылмыстық теріс қылық» ұғымдарын, белгілерін, қылмыстық құқықбұзушылық құрамын және оны жіктеуді, «қылмыстық жауаптылық» ұғымын меңгереміз; қылмыстық жауаптылыққа кімдер тартылатынын және ҚР-да қылмыстық жауаптылыққа тартылудың жалпы ережелері, «қылмыстық жаза» ұғымын, оның белгілерін, мақсаты мен түрлері туралы білетін боламыз.

ОҚУЛЫҚ

А.Н. АҒЫБАЕВ

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ

ЖАЛПЫ БӨЛІМ

АЛМАТЫ ЖЕТІ ЖАРҒЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫҚ КОДЕКСІ

ЮРИСТ

Қылмыстық құқық – «қылмыстық құқықбұзушылық» түсінігі мен белгілерін анықтау, жаза қолдану, қандай негізде қылмыстық жауаптылыққа тартуға болатынын анықтау, сонымен қатар қылмыстық жауаптылықтан босату сияқты қоғамдық қатынастарды реттеп отыратын құқық саласы. Қылмыстық құқықтың бірқатар міндеттері бар.

Қылмыстық құқық міндеттері

Қылмыстық заңда көрсетілген қоғам мен мемлекеттің құқығы мен мүдделерін (денсаулығы, өмірі) қылмыстық қолсұғушылықтан **қорғау**

Қылмыстың **алдын алу**

Қылмыс пен жаза туралы ақпарат бере отырып, қоғам мүшелерін **тәрбиелеу**

Қылмыстық құқық келесі функцияларды орындайды

Қылмыстық құқықтың негізгі функциялары

Алдын ала ескерту функциясы. Жаза тағайындау, азаматтар қылмыс жасау жағдайында жауаптылыққа тартылатыны ескертіледі

Қылмыстық құқықтың қорғау функциясы. Егер жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің (өмірі, денсаулығы т.б.) аса маңызды мүдделері қозғалса, қоғамдық қатынастарды қылмыстық-құқықтық қорғау тетіктерін қосады

Қылмыстық құқықтың ынталандыру функциясы қоғамға пайдалы әрекеттерді ынталандыратын бірқатар ережелерден тұрады. Олар: қылмыс құрамының жеңіл түрі болған жағдайда қылмыстық жауаптылықтан босату немесе оны жеңілдету т.б.

Қылмыстық құқық жүйесі

Жалпы бөлім қылмыстық құқықтың міндеттері мен қағидаттарын, қылмыстық жауаптылық пен одан босату негіздерін, қылмыстық заңның уақыт, кеңістік бойынша әрекет шегін; жазалау түрі мен жүйесін; оларды тағайындаудың реті мен негізін; қылмыстық жауаптылықтан және жазасын өтеуден босатудың реті мен негізін; кәмелетке толмағандардың қылмыстық жауаптылығының ерекшеліктерін және медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шарасын қолданудың ерекшеліктерін анықтайтын нормалардан тұрады. «Қылмыс», «айып», «ақыл-есінің дұрыстығы (дұрыс еместігі), «қылмыс жасау сатылары», «қылмысқа қатысушылық», «мерзімі өткендік», «қылмысты жоққа шығаратын әрекет» ұғымдарын анықтайды

Қылмыстық құқықтың Ерекше бөлімі қандай әрекеттердің қылмыс болып табылатынын нақтылайды және олардың әрқайсысына тиісті жаза тағайындайды. Қылмыстық құқықтың Жалпы бөлімі мен Ерекше бөлімі арасында бөлінбейтін тығыз байланыс бар, өйткені Ерекше бөлім нормаларын Жалпы бөлімде берілген ережелерсіз қолдану мүмкін емес. Мазмұны бірдей болғандықтан олар бөлінбейді. Қылмыстық құқықтың Жалпы бөліміндегі нормалар Ерекше бөлім нормаларында тұжырымдалған ережелердің негізі болады.

Қылмыстық құқықбұзушылық – Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексі бойынша тыйым салынған, қоғамға қауіп төндіретін әрекет. Қылмыстық құқықбұзушылық қоғамға қауіптілік дәрежесіне, келтірілген шығынның көлеміне қарай **қылмыс** және **қылмыстық теріс қылық** болып бөлінеді (ҚР Қылмыстық кодекстің 10-бабы).

Барлық қылмыстық құқықбұзушылық
тізімі Қазақстан Республикасының 2014
жылғы 3 шілдеде
қабылданған Қылмыстық кодексінде
көрсетілген

Қылмыстық теріс қылық – қоғамға зор қауіп төндірмейтін, болмашы зиян келтірген не адамның жеке басына, ұйымға, қоғамға немесе мемлекетке зиян келтіру қатерін туғызған айыпты жасалған іс-әрекет. Оны жасағаны үшін айыппұл салу, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту, қамаққа алу түріндегі жаза көзделген.

Қылмыс – қылмыстық құқықбұзушылықтың аса қауіпті түрі. Сондықтан қылмыстар ауырлық дәрежесі мен қоғамға жасалған қауіпті әрекетінің сипатына байланысты төрт категорияға бөлінеді: онша ауыр емес қылмыстар, ауырлығы орташа қылмыстар, ауыр және аса ауыр қылмыстар.

Онша ауыр емес қылмыстар	Ауырлығы орташа қылмыстар	Ауыр қылмыстар	Аса ауыр қылмыстар
Қасақана жасалған әрекет үшін екі жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы, ал абайсызда жасалған әрекет үшін ең жоғарғы шара – бес жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы белгіленеді.	Қасақана жасалған әрекет үшін ең жоғарғы шара – бес жылдан аспайтын бас бостандығынан айыру жазасы, сондай-ақ абайсызда жасалған әрекет үшін бес жылдан аса бас бостандығынан айыру жазасы белгіленеді.	Қасақана жасалған әрекет үшін он екі жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы белгіленеді.	Қасақана жасалған әрекет үшін он екі жылдан аса немесе өлім жазасына кесу жазасы қарастырылған.

Қылмыстық жауаптылыққа тартылу үшін қылмыстық құқықбұзушылық құрамы болуы керек. Қылмыстық құқықбұзушылық құрамы – қылмыстық құқықбұзушылықты сипаттайтын объективті және субъективті белгілердің жиынтығы. Ең болмағанда бір элементі жоқ болса, қылмыстық жауаптылық туындамайды.

Қылмыстық құқықбұзушылық құрамының элементтері

Қылмыстық құқықбұзушылық объектісі. Қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастар

Объективті жағы. Қылмыстық заңмен тыйым салынған әрекет немесе әрекетсіздік

Қылмыстық құқықбұзушылық субъектісі. Қылмыстық заң белгіленген жасқа жеткен ақылесі дұрыс жекетұлға.

Субъективті жағы. Жасалған қылмыстың мақсаты, кінәсі, себебі.

Мысалы, Ұрлық (188-бап), яғни бөтеннің мүлкін жасырын жымқыру. **Объектісі** – бөтеннің мүлкі.

Объективтік жағынан ұрлық бөтеннің мүлкін жасырын түрде алумен ұштасады. Бөтен мүлікті жасырын алу екі түрлі – объективтік және субъективтік белгілер бойынша анықталады. Адамның ешкімге сездірмей, білдірмей әрекет істеуі арқылы мүлікті жасырын алуы-объективтік белгіге жатады. Ұрлық жасаған адамның мүлікті меншік иесіне немесе өзге иеленушіге сездірмей, жасырын алудамын деген сезімі және осы тәсілмен оны жүзеге асыруды тікелей тілейтіндігі субъективтік белгіге, яғни кінәлінің бөтен мүлікті жасырын алуға байланысты іс-әрекетке деген психикалық көзқарасын білдіреді.

Ұрлық **субъективтік жағынан** тікелей қасаналықпен жасалады. Кінәлі адам бөтеннің мүлкін жасырын түрде заңсыз, тегін алу арқылы меншік иесіне немесе өзге иеленушіге материалдық залал келтіретінін біледі және сондай тәсілмен сол залалды келтіруді тілейді. Қылмыс пайдакүнемдік ниет және сондай мақсатпен жүзеге асырылады.

Қылмыстың **субъектісі** болып - қылмыстық заң белгілеген жасқа жеткен ақыл-есі дұрыс жекетұлға.

Қылмыстық жауаптылық. Қылмыстық жауаптылыққа тартылатын тұлғалар.

Қылмыстық жауаптылық – жасаған қылмысы үшін жекетұлғаның қылмыстық заңмен бекітілген жаза немесе қылмыстық-құқықтық сипаттағы басқа да шараларды мойындауға міндеттілігі. Жасалған қылмыстық құқықбұзушылыққа қылмыстық жауаптылық тағайындалады.

Бір рет жасаған қылмысы үшін ешкім екі рет қылмысты жауаптылыққа тартылмайды.

Қылмыстық құқықбұзушылық субъектісі – қылмыстық заңда көрсетілген жасқа жеткен ақыл есі дұрыс жекетұлға. Қылмыстық жауаптылықтың жалпы шарттары ҚР ҚК-тің 15-бабында анықталған. Осы бапқа сәйкес, қылмыс жасаған кезде 16 жасқа толған ақыл-есі дұрыс жеке тұлға қылмыстық жауаптылыққа тартылады. Жекелеген жағдайларда қоғамға қауіп төндіретін жағдайды ерте жастан ұғынуы қажет болғанда, ауыр қылмыс жасалған кезде қылмыстық жауаптылыққа 14 жасқа толған жекетұлғалар да тартылады. Әскери қылмыстық құқықбұзушылық субъектілері тек 18 жасқа толған тұлғалар ғана болады.

«Қылмыстық жаза» ұғымы

Қылмыс пен жаза тығыз байланысты.

«Жаза дегеніміз соттың үкімі бойынша тағайындалатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы. Жаза қылмыс жасауға кінәлі деп танылған адамға қолданылады және адамды құқықтары мен бостандықтарынан Қылмыстық Кодекспен көзделген айыру немесе оларды шектеу болып табылады».

Жазаның негізгі мақсаттары:

- әлеуметтік әділетті қалпына келтіру;
- заң бұзған адамдарды тәрбиелеп, қайта қатарға қосу;
- жаңа қылмыстардың алдын алу.

Қылмыстық кодекс бойынша, жаза белгілеу кезінде қылмыстың сипаты мен қоғамға қатер төндіру дәрежесі, айыпкердің жеке басы, оның мінез-құлқы, жазаны жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар ескеріледі.

Жаза түрлері

Негізгі жазалар – тек қана жеке-дара тағайындалады	Қосымша жазалар – негізгі жазаға қосымша ретінде сот тағайындайды, жеке-дара тағайындалмайды	Аралас жазалар – негізгі де, қосымша да жаза түрінде қолданылуы мүмкін жазалар
қоғамдық жұмысқа тарту, түзету жұмыстары, бас бостандығын шектеу, қамаққа алу, әскери тәртіптік бөлімде ұстау, бас бостандығынан айыру т.б.	арнайы, әскери немесе құрметті атақтарынан, таптық шенінен, дипломатиялық дәрежесінен, біліктілік санатынан, мемлекеттік марапаттарынан айыру, мүлкін тәркілеу	белгілі бір қызмет атқару немесе нақты іспен айналысу құқығынан айыру және айыппұл

Жаза түрлері

Қылмыстық құқықбұзушылық жасап, айыпты деп танылған адамға қолданылатын негізгі жазалар

айыппұл

түзеу
жұмыстары

қоғамдық
жұмыстарға
тарту

қамаққа алу

Қылмыс жасады деп танылған адамға қолданылатын негізгі жазалар

айыппұл

түзеу
жұмыстары

қоғамдық
жұмыстарға
тарту

бас
бостандығын
шектеу

өлім жазасы

Сұрақтар:

1. Қылмыстық құқық деген не? Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығының міндеттерін атаңдар.
2. «Қылмыс» және «қылмыстық теріс қылық» ұғымдарын салыстырыңдар. Қоғамға қауіптілік критерийлерін пайдалана отырып, қылмыс белгілерін анықтаңдар.
3. Қылмыс құрамына сипаттама беріп, оның элементтерін атап көрсетіңдер.
4. Қылмыстық жауаптылық деген не?
5. Қылмыстық жауаптылыққа тартудың қандай негіздері бар?
6. Жаза қолдану не үшін керек және қазіргі қоғамда олар қандай рөл атқарады?

Өзіндік жұмыс

1-тапсырма: Төмендегі терминдердің мағанасын ашып, жазыңыздар:

Глоссарий

№	Терминдер	Анықтама
1	Қылмыстық құқық	
2	Қылмыс	
3	Қылмыстық теріс қылық	
4	Қылмыстық жауаптылық	
5	Қылмыстық құқықбұзушылық субъектісі	
6	Ақыл – есі дұрыс еместігі	
7	Айып	
8	Жаза	
9	Қылмыстық құқықтағы жеңілдету жағдайлары	
10	Ақыл – есі дұрыстығы	

2- тапсырма: Сөйлемнің мағынасы дұрыс немесе қате екенін анықтау

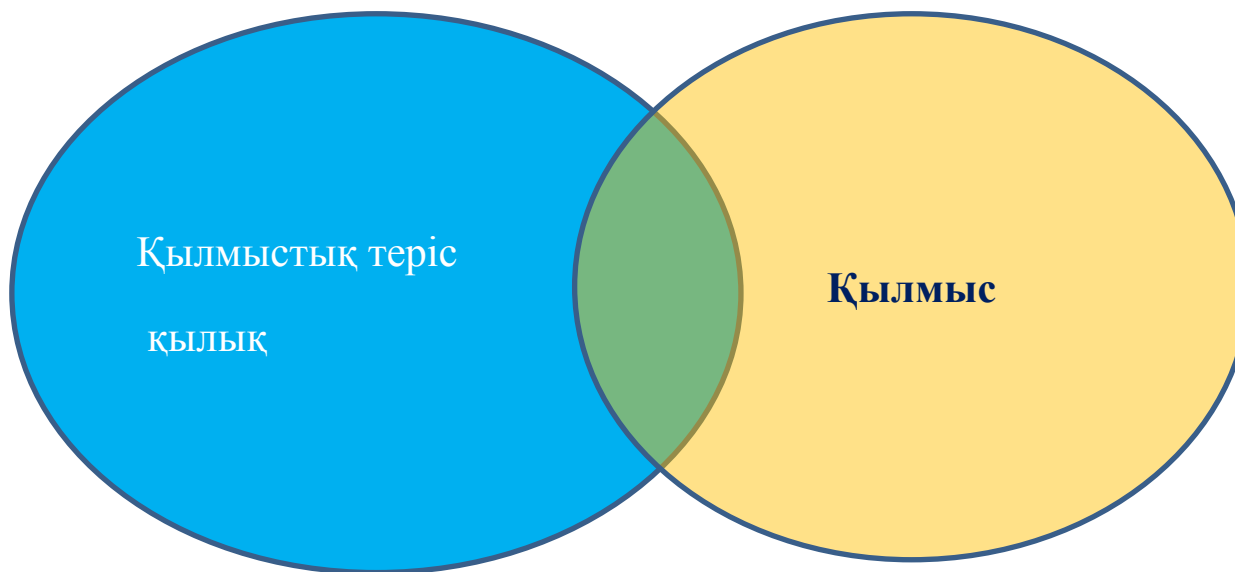
Реті	Мағынасы	Дұрыс +	Қате -
1.	Қылмыстық құқық қылмыстың не екенін, қандай қылмыс үшін қандай жаза тағайындалатынын, қылмыстық жауаптылықтың негізін, жауаптылық пен жазадан босату жағдайларын анықтайды		
2	Қылмыс пен жаза әрекеттері тек қылмыстық заңмен анықталады		
3	Қылмыс жасаған адамдар ұлтына, шығу тегіне, қызметі мен әлеуметтік жағдайына және басқа да жеке ерекшеліктеріне байланысты қылмыстық жауаптылыққа тартылады		
4	Адамға қолданылған жаза әділ болуы керек. Бір ғана қылмысы үшін адам екі рет жазаланады		

3-тапсырма. Кестені толтырыңыздар

	Қылмыс құрамының элементтері (атауы)	Қажетті белгілер, яғни барлық қылмыс құрамына тән белгілер	Қосымша белгілер, яғни барлық қылмыс құрамына тән емес, тек қана заңда арнайы көрсетілген жағдайларда ғана тән болатын белгілер
1	Қылмыс объектісі		1.Қосымша объектіге байланысты қорғалатын қоғамдық қатынастар (мүдделер); 2.Қылмыс заты.
2	Қылмыстың объективті жағы	Қоғамға қауіпті әрекет (яғни, іс-әрекет немесе әрекетсіздік)	
3	Қылмыс субъектісі		Арнайы субъектіні сипаттайтын белгілер: 1.Лауазымы; 2.Туыстық қатынасы; 3.Тек ер адам болуы; 4.Тек кәмелетке толған адам болуы; 5.Тек әйел адам болуы; 6.Тек ҚР азаматы болуы т.б.
4	Қылмыстың субъективтік жағы	Кінә (абайсыздық немесе қасаналық)	

4- тапсырма: Венн диаграммасы бойынша салыстыру

2-айырмашылығы мен 1-ұқсастығын табу

Сабак аяқталды!
Сау болыңыздар